

Arvsrättsliga frågor

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet åtta motionsyrkanden från den allmänna motionstiden år 2006 om olika arvsrättsliga frågor. Motionsyrkandena gäller frågor om efterlevande makes och särkullbarns arvsrätt, sockenfonder, arvsrätt för kusiner m.fl., sambos arvsrätt och registrering av testamenten.

Utskottet föreslår att riksdagen avslår samtliga motionsyrkanden och hänvisar till tidigare ställningstaganden från riksdagens sida samt till pågående beredningsarbete.

I betänkandet finns två reservationer.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Utskottets överväganden	4
Efterlevande makes och särkullbarns arvsrätt	4
Sockenfonder	5
Arvsrätt för kusiner m.fl.	8
Sambos arvsrätt	9
Registrering av testamenten	10
Reservationer	12
1. Sambos arvsrätt, punkt 4 (v)	12
2. Registrering av testamenten, punkt 5 (s, v, mp)	12
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag	14
Motioner från allmänna motionstiden hösten 2006	14

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Efterlevande makes och särkullbarns arvsrätt

Riksdagen avslår motionerna 2006/07:C241 och 2006/07:C306 yrkande 2.

2. Sockenfonder

Riksdagen avslår motion 2006/07:C219.

3. Arvsrätt för kusiner m.fl.

Riksdagen avslår motionerna 2006/07:C220, 2006/07:C295 och 2006/07:C306 yrkande 3.

4. Sambos arvsrätt

Riksdagen avslår motion 2006/07:C218.

Reservation 1 (v)

5. Registrering av testamenten

Riksdagen avslår motion 2006/07:C224.

Reservation 2 (s, v, mp)

Stockholm den 13 mars 2007

På civilutskottets vägnar

Carina Moberg

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Carina Moberg (s), Inger René (m), Ewa Thalén Finné (m), Johan Löfstrand (s), Andreas Norlén (m), Lennart Pettersson (c), Christina Oskarsson (s), Jan Ertsborn (fp), Hillevi Larsson (s), Christine Jönsson (m), Yvonne Andersson (kd), Anti Avsan (m), Egon Frid (v), Ameer Sachet (s), Lars Tysklind (fp), Jan Lindholm (mp) och Eva Sonidsson (s).

Utskottets överväganden

Inledning

I betänkandet behandlar utskottet åtta motionsyrkanden från den allmänna motionstiden år 2006 om olika arvsrättsliga frågor. Motionsyrkandena gäller frågor om efterlevande makes och särkullbarns arvsrätt, sockenfonder, arvsrätt för kusiner m.fl., sambos arvsrätt och registrering av testamenten.

Motionsförslagen finns i *bilagan*.

Utskottet behandlar under särskilda rubriker de olika frågor som aktualiserats av motionsyrkandena.

Efterlevande makes och särkullbarns arvsrätt

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden som rör efterlevande makes och särkullbarns arvsrätt. Utskottet hänvisar till tidigare ställningstaganden och pågående beredningsarbete.

Gällande rätt

I 3 kap. ärvdabalken finns särskilda regler om makars arvsrätt. Reglerna innebär att en make vid den andre makens död skall ta arv framför makarnas gemensamma bröstarvingar. Dessa bröstarvingar har i stället getts rätt till arv efter den först avlidne maken vid den efterlevande makens död. Efterlevande makes arvsrätt omfattar även enskild egendom som den först avlidna ägt. Om det finns efterarvingar innehar den efterlevande maken under sin livstid den arvfallna egendomen med fri föfoganderätt.

Finns det bröstarvingar efter den först avlidne som inte också är den efterlevandes barn, s.k. särkullbarn, gäller särskilda regler. Dessa innebär att särkullbarn har rätt att omedelbart få ut sitt arv efter en avliden förälder. Särkullbarnen kan dock avstå från sin rätt till förmån för den avlidnes efterlevande make. Sker ett sådant avstående blir särkullbarnen berättigade till efterarv på samma sätt som makarnas gemensamma bröstarvingar. Reglerna innebär att bröstarvingar i princip får vänta med att få ut sin laglott tills den efterlevande maken dör. Däremot kan bröstarvingar göra sin laglottsrätt gällande vid den först avlidne makens död om denne make gjort ett testamente som inkräktar på laglotten.

Motionerna

I motion C241 av Catharina Bråkenhielm och Jan-Olof Larsson (båda s) föreslås ett tillkännagivande om en lagändring som gör att bröstarvingar kan kräva sin andel av arvet först när båda makarna har avlidit, även när det gäller särkullbarn.

Motion C306 av Bertil Kjellberg (m) innehåller förslag om att efterlevande makes arvsrätt endast skall omfatta den avlidne makens giftorätts-gods (yrkande 2).

Tidigare ställningstaganden

Frågan om ändringar i gällande lagbestämmelser rörande efterlevande makes och särkullbarns rätt till arv har varit föremål för överväganden av Ärvdabalksutredningen i betänkandet (SOU 1998:110) Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring. Utredningens betänkande har remissbehandlats och övervägs inom Justitiedepartementet.

Lagutskottet behandlade hösten 2005 liknande motionsyrkanden i sitt av riksdagen godkända betänkande 2005/06:LU10. Förslagen avstyrktes i avvaktan på resultatet av den då pågående beredningen av Ärvdabalksutredningens betänkande.

Utskottets ställningstagande

Civilutskottet anser, i likhet med vad lagutskottet ansåg hösten 2005, att resultatet av den pågående beredningen bör avvaktas. Förslagen i motionerna C241 och C306 yrkande 2 bör således avslås.

Sockenfonder

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden som rör sockenfonder. Utskottet hänvisar huvudsakligen till tidigare ställningstaganden.

Historik

Två stora förändringar på arvsrättens område genomfördes 1928. Släktingars arvsrätt begränsades samtidigt som Allmänna arvsfonden inrättades och erhöll rätt till arv. Före år 1929 tillföll kvarlåtenskap efter en person som avlidit utan att efterlämna någon arvsberättigad staten. Kvarlåtenskapen brukade kallas danaarv. Staten hade vid särskilda tillfällen under 1600- och 1700-talen helt eller delvis överlåtit sin rätt till danaarv till vissa städer såvitt gällde dödsbon efter respektive stads invånare. Några särskilda regler om användningen av danaarv fanns inte.

Genom lagstiftningen år 1928 uteslöts kusiner och avlägsnare släktingar från arvsrätt. Frågan om användningen av danaarven fick därigenom större betydelse. Utgångspunkten för det allmännas arvsrätt blev att kvarlåtenskap som flyter in till det allmänna på grund av att arvsberättigad släkting saknas skulle tillfalla en fond, Allmänna arvsfonden, och användas för understöd av åtgärder till främjande av samhällets barnavård. Medlen skulle inte, såsom tidigare hade varit fallet, flyta in bland statens övriga inkomster. Skälet till detta var att en begränsning av arvsrätten inte borde ske i syfte att bereda det allmänna inkomster för att täcka löpande utgifter. De successionsrättsliga synpunkterna skulle ensamma vara avgörande så att inte det allmännas arvsrätt kom att uppfattas som en konfiskation av arven. Vidare ansågs det som mindre stötande om arven går till ett ändamål som det kunde ha varit naturligt att tillgodose genom ett testamente. Eftersom det var fråga om en disposition av vissa kvarlåtenskaper som helhet, var uppfattningen att det mest ändamålsenliga var en fondering av arvet (prop. 1928:17 och bet. 1LU21).

Gällande rätt m.m.

Den grundläggande bestämmelsen om Allmänna arvsfonden finns i 5 kap. ärvdabalken. Enligt 1 § skall kvarlåtenskap, till vilken arvsberättigad fysisk person saknas, tillfalla Allmänna arvsfonden.

Närmare bestämmelser om Allmänna arvsfonden finns i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden. Av denna lag framgår att fonden har till ändamål att främja verksamhet av ideell karaktär till förmån för barn, ungdomar och personer med funktionshinder. Privatpersoner får inte beviljas stöd ur fonden vare sig för enskilt bruk eller för ideell verksamhet. Stöd ur fonden skall i första hand lämnas till verksamhet som är nyskapande och utvecklande. Sådant stöd får också, om det bedöms som särskilt angeläget, lämnas till anläggningar, lokaler och utrustning. Stödet skall lämnas till organisationer som bedriver ideell verksamhet. Sedan den 1 juli 1994 kan stöd lämnas till offentlig huvudman, om det finns särskilda skäl. Detta gäller dock endast i fråga om stöd till nyskapande och utvecklande verksamhet. En offentlig huvudman kan således inte få stöd till investeringar (6 och 7 §§). En tiondel av de medel som under året har inlutit till fonden skall läggas till fonden. Återstoden skall tillsammans med årets avkastning vara tillgänglig för utdelning fr.o.m. närmast följande år men får också läggas till fonden (2 §).

Fondens egendom förvaltas av Kammarkollegiet (14 §). Från och med den 1 juli 2004 beslutar Arvsfondsdelegationen om allt stöd ur Allmänna arvsfonden oavsett beloppets storlek. Om det finns särskilda skäl får regeringen efter förslag av Arvsfondsdelegationen besluta att en annan myndighet skall kunna ges möjlighet att fördela visst stöd under en bestämd tidsperiod (8 §). Den personal som handlägger stödärenden åt och är föredragande i delegationen har samlats i ett särskilt kansli inom Regeringskansliet (8 a §).

Arv eller försäkringsbelopp som har tillfallit Allmänna arvsfonden får helt eller delvis avstås till någon annan, om det med hänsyn till uttalanden av arvlåtaren eller till andra särskilda omständigheter kan anses stämma överens med arvlåtarens yttersta vilja. Även i annat fall får arv eller försäkringsbelopp avstås till arvlåtarens släkting eller till någon annan person som stått arvlåtaren nära, om det kan anses skäligt (24 §). Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Kammarkollegiet beslutar om avstående av arv eller försäkringsbelopp (26 §).

Regeringen skall varje år före juni månads utgång lämna redovisning till riksdagen för hur medel från Allmänna arvsfonden har fördelats under föregående budgetår samt ange den kommande inriktningen av stödet (31 §). Av regeringens senaste skrivelse, 2005/06:175 Redovisning av fördelningen av medel från Allmänna arvsfonden under budgetåret 2005, framgår att knappt 306 miljoner kronor fördelats under år 2005 samt att summan influerna arvsmedel uppgick till drygt 349 miljoner kronor. Vidare framgår att fondens bokförda värde den 31 december 2005 uppgick till 1 316 miljoner kronor och marknadsvärdet till 4 064 miljoner kronor.

Motionen

I motion C219 av Kenneth Johansson och Birgitta Sellén (båda c) föreslås att riksdagen skall begära att regeringen utreder förslag som möjliggör inrättande av lokala sockenfonder.

Tidigare ställningstaganden

Lagutskottet har vid ett flertal tillfällen avstyrkt motionsyrkanden om att medel som tillfallit Allmänna arvsfonden skall återföras till arvlåtarens kommun, senast i det av riksdagen godkända betänkandet 2005/06:LU10. Lagutskottet har ansett att de skäl från 1928 som ligger till grund för Allmänna arvsfonden fortfarande haft giltighet. Utskottet har ansett det vara rimligt att fördelningen av de medel som tillfaller Allmänna arvsfonden skall ske efter gemensamma principer och att inte sådana tillfälligheter som arvlåtarens bostadsort eller uppväxtort skall få någon betydelse. Man har även pekat på att i den mån arvlåtaren så önskar finns möjligheten att genom testamente förordna om vem kvarlåtenskapen skall tillfalla. Testator kan då själv ta ställning till om t.ex. en viss kommun skall gynnas.

Utskottets ställningstagande

Enligt civilutskottets mening kan, även mot den redovisade bakgrunden, den av motionärerna aktualiserade frågan förtjäna förnyade överväganden. Utskottet kan dock inte se tillräckliga skäl för att föreslå riksdagen att vidta någon åtgärd.

Med det anförda avstyrker utskottet motion C219.

Arvsrätt för kusiner m.fl.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden som rör arvsrätt för kusiner m.fl. Utskottet hänvisar till tidigare ställningstaganden.

Gällande rätt m.m.

Enligt 2 kap. ärvdabalken går arvet i första hand till den avlidnes bröstarvingar, dvs. barn och deras barn (första arvsklassen) – med det ovan redovisade undantag som följer av 3 kap. när den avlidne efterlämnar en make eller maka. Saknar den avlidne bröstarvingar är den avlidnes föräldrar eller – om någon av dem eller båda har dött – syskon och deras barn de som är berättigade till arv (andra arvsklassen). Är inte någon i andra arvsklassen i livet går arvet i stället till far- och morföräldrar och deras barn, dvs. den avlidnes farbröder, fastrar, morbröder och mosttrar (tredje arvsklassen).

Om det inte finns någon efterlevande med ett så nära släktskap till den avlidne som nu redogjorts för tillfaller arvet Allmänna arvsfonden. Som redovisats i föregående avsnitt tillkom Allmänna arvsfonden år 1928 i samband med att kusiner och avlägsnare släktingar uteslöts från arvsrätt.

Dagens arvsordning är ett uttryck för den s.k. parentelprincipen. I den medeltida lagstiftningen fanns det två arvsordningar. Den tidigaste av dem grundar sig på den s.k. gradualprincipen och den yngre på parentelprincipen. De arvsregler som baserades på gradualprincipen skilde mellan två kretsar av arvsberättigade. Den trängre kretsen bestod av barn, föräldrar och syskon och den vidare övriga släktingar. Utmärkande för gradualprincipen är att man beräknar släktskapets närhet efter hur många led i en släkttavla som skiljer arvlåtaren och släktingen åt.

Motionerna

I motion C220 av Magdalena Andersson (m) lämnas förslag till tillkännagivande om utvidgande av arvsrätten. Motionären vill ge kusiner arvsrätt.

Även motion C306 av Bertil Kjellberg (m) innehåller förslag om ett återinförande av arvsrätt för kusiner (yrkande 3).

Motion C295 av Gunnar Axén och Betty Malmberg (båda m) innehåller också förslag till tillkännagivande angående arvsrätt för kusiner. Motionärerna föreslår dessutom arvsrätt för kusinernas avkomlingar.

Tidigare ställningstaganden

Lagutskottet har vid flera tillfällen, senast hösten 2005, avstyrkt liknande motionsyrkanden. Utskottet har framhållit att det torde vara förhållandevis sällsynt att en person saknar andra, närmare anhöriga än kusiner och att det därför med fog kan antas att en arvsrätt för kusiner i det helt övervä-

gande antalet fall inte skulle ha någon betydelse. I de fall Allmänna arvsfonden är närmast till arv har utskottet pekat på den lagfästa möjligheten att helt eller delvis avstå arvet till förmån för en kusin till arvlåtaren. Till detta kommer också möjligheten att genom testamente förordna om vem kvarlåtenskapen skall tillfalla (bet. 2005/06:LU10). Riksdagen har följt utskottet.

Utskottets ställningstagande

Enligt civilutskottets mening kan, även mot den redovisade bakgrunden, de av motionärerna aktualiserade frågorna förtjäna förnyade överväganden. Utskottet kan dock inte se tillräckliga skäl för att riksdagen skulle ta något initiativ.

Med det anförda avstyrker utskottet motionerna C220, C295 och C306 yrkande 3.

Sambos arvsrätt

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden som rör sambos arvsrätt. Utskottet hänvisar bl.a. till tidigare ställningstaganden angående sambolagstiftningen.

Jämför reservation 1 (v).

Gällande rätt

Till skillnad från äktenskap och partnerskap innebär ett samboförhållande att särskilda rättsregler blir tillämpliga på samlevnaden utan någon uttrycklig önskan eller viljeförklaring från sambornas sida om detta. Sambolagen (2003:376) innebär bl.a. att s.k. samboegendom (gemensam bostad och bohag) enligt huvudregeln skall hälftendelas vid samboförhållandets upplösning. I samboförhållanden uppkommer dock – till skillnad från i äktenskap och partnerskap – ingen rätt för en överlevande att ärva den avlidne. Där emot kan en efterlevande sambo begära bodelning. För bodelning i samband med dödsfall finns en kompletterande bodelningsregel. Enligt denna har den efterlevande sambon, i den mån egendomen räcker till, alltid rätt att som sin andel få ut så mycket av den behållna egendomen, efter avdrag för skulder, att det motsvarar värdet av två basbelopp.

Motionen

LiseLotte Olsson m.fl. (v) föreslår i motion C218 att regeringen skall lägga fram lagförslag som ger en rätt för sambo att väcka talan om att ärva sin avlidna partner.

Tidigare ställningstaganden

I proposition 2002/03:80 Ny sambolag anförde regeringen att utgångspunkten liksom tidigare borde vara att det inte får införas så utförliga regler för sambor att man därigenom åstadkommer vad som skulle kunna betecknas som ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet. Varken lagutskottet eller riksdagen redovisade våren 2003 någon annan uppfattning (bet. 2002/03:LU19, rskr. 211).

Hösten 2005 behandlade lagutskottet motionsförslag om införande av arvsrätt för sambo och fann då i det av riksdagen godkända betänkandet 2005/06:LU10 inte skäl att se annorlunda på saken.

Utskottets ställningstagande

I motionen föreslås en rätt för sambo att väcka talan om att ärva sin partner. En sådan talan måste grunda sig på en materiell rättsregel. Civilutskottet ansluter sig till de bedömningar som lagutskottet tidigare gjort i frågan om införande av arvsrätt för sambo. Härutöver framstår det som klart olämpligt att införa en ordning där rätten till arv tillskapas genom domstolsprocess. Förslaget i motion C218 avstyrks.

I sammanhanget kan erinras om att de sambopar som så önskar genom testamente kan förordna om fördelning av sin kvarlåtenskap. Vidare kan nämnas, vilket redovisats ovan, att medel som tillfaller Allmänna arvsfonden under vissa förutsättningar helt eller delvis kan avstås till förmån för någon annan, t.ex. en efterlevande sambo. Avstående får göras om det med hänsyn till uttalanden av arvlåtaren eller till andra särskilda omständigheter kan anses stämma överens med arvlåtarens yttersta vilja eller, om det är fråga om avstående till arvlåtarens släkting eller någon annan person som stått arvlåtaren nära, om det kan anses skäligt. Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Kammarkollegiet beslutar om avstående av arv eller försäkringsbelopp.

Registrering av testamenten

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden som rör registrering av testamenten. Utskottet hänvisar till pågående arbete inom Regeringskansliet.

Jämför reservation 2 (s, v, mp).

Motionen

I motion C224 av LiseLotte Olsson m.fl. (v) begärs tillkännagivande som innebär att regeringen skall lägga fram förslag till lagstiftning som innebär att det blir möjligt att registrera testamenten.

Utskottets ställningstagande

Liksom motionärerna – och som även lagutskottet funnit hösten 2005 i det av riksdagen godkända betänkandet 2005/06:LU10 – finner civilutskottet att en rad goda skäl kan anföras för inrättandet av register för testamenten, och utskottet kan i allt väsentligt ställa sig bakom motionärernas förslag. Utskottet har från Regeringskansliet erfarit att direktiv till en utredning som skall ta närmare ställning till frågan om registrering av testamenten övervägs. Ambitionen är att utredningen skall påbörja sitt arbete under våren 2007. I avvaktan på resultatet av det förestående arbetet finner utskottet inte anledning att nu ta något initiativ i frågan.

Med det anförda avstyrker utskottet motion C224.

Reservationer

1. Sambos arvsrätt, punkt 4 (v)

av Egon Frid (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2006/07:C218.

Ställningstagande

Den efterlevande partnern i ett samboförhållande är i praktiken helt utelämnad till arvingarnas godtycke om samboparet inte skrivit något inbördes testamente. Jag vill ändra på det. I de fall där den avlidna har barn sedan tidigare kan det anses skäligt att dessa får ut sin laglott. När arvtagarna är äldre släktingar eller syskon till den avlidna bör dock rätten till arv i vissa fall få stå tillbaka till förmån för den efterlevande sambon.

Jag anser därför att det bör införas en möjlighet för efterlevande sambo att, efter prövning i domstol, få ära sin partner. En sådan möjlighet skulle kunna utformas som en generalklausul där domstolen gör en skälighetsbedömning av den efterlevandes rätt till arv. Ett tungt vägande skäl för att en sambo skall få ära sin avlidna partner skulle kunna vara att förhållandet varat under lång tid samt att den avlidna haft ringa kontakt med de arvsberättigade släktingarna. Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till ändring i sambolagen som innebär att det införs en rätt för sambo att under vissa förutsättningar få ära sin avlidna partner.

Riksdagen bör tillkänna för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion C218.

2. Registrering av testamenten, punkt 5 (s, v, mp)

av Carina Moberg (s), Johan Löfstrand (s), Christina Oskarsson (s), Hillevi Larsson (s), Egon Frid (v), Ameer Sachet (s), Jan Lindholm (mp) och Eva Sonidsson (s).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2006/07:C224.

Ställningstagande

Regeringen har aviserat att direktiv till en utredare skall beslutas under våren 2007. Det välkomnas. Mot bakgrund av att regeringen också i andra sammanhang har aviserat att utredningar skall tillsättas men ännu inte tillsatt dem ställer vi oss lite tveksamma till de aviserade ambitionerna. Vi vill därför uppmana regeringen att genast tillsätta denna utredning.

Riksdagen bör tillkännage för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion C224.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden hösten 2006

2006/07:C218 av LiseLotte Olsson m.fl. (v):

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i sambolagen (2003:376) som innebär att det införs en rätt för sambo att väcka talan om att ärva sin avlidna partner.

2006/07:C219 av Kenneth Johansson och Birgitta Sellén (båda c):

Riksdagen begär att regeringen utreder förslag som möjliggör inrättandet av lokala sockenfonder.

2006/07:C220 av Magdalena Andersson (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om utvidgande av arvsrätten.

2006/07:C224 av LiseLotte Olsson m.fl. (v):

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning som innebär att det blir möjligt att registrera testamenten.

2006/07:C241 av Catharina Bråkenhielm och Jan-Olof Larsson (båda s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om en lagändring som gör att bröstärvingar kan kräva sin andel av arvet först när båda makarna har avlidit, även när det gäller särkullbarn.

2006/07:C295 av Gunnar Axén och Betty Malmberg (båda m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om arvsrätt för kusiner och deras avkomlingar.

2006/07:C306 av Bertil Kjellberg (m):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att efterlevande makes arvsrätt endast omfattar den avlidne makens giftorättsgods.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om arvsrätt för kusiner.